

A woman in traditional Basque dress, including a red headscarf and apron over a light blue dress, is seated on a wooden chair, spinning wool on a traditional wooden spinning wheel. The room is rustic, with a dark wooden ceiling and walls. Several ears of corn are hanging from the ceiling in the upper left corner. The lighting is warm and focused on the woman and her work.

astola

ikerketa eta historia

DURANGALDEKO URTEKARIA

19.zk 2025 • 7€



Ainhoa Olaso | Artxiboenak

Fikzioaren palazioak, ipurtargiak eta garaiko bristadak

Durangaldeko zinema aretoen kontakizun bat



TEATRO CINE-TAVIRA

CONCURSO CORAL

por grupos de ocho ejecutantes para el domingo,
16 de Octubre de 1932, a las cuatro y media de la tarde, organi-
zado por el Ilustre Ayuntamiento

Obra de Honor "LA AURORA"

canto festivo para orfeón, de D. Juan José de Belasategui, premiada en las
Fiestas Euzkales, de Argentina.

Gran Cinema Zugaza. - Durango

Domingo, día 18, a las 4:30 tarde y 7 y 9 noche

Bajo el cielo de Mexico

— ¡GRANDIOSA! ¡MAGNIFICA! —

BAJO EL CIELO DE MEXICO
ESTA INSPIRADA EN LA CELEBRE JANGION

NUNCA

Ya sé que nunca amará a nadie,
la boca de purpura se cerró,
ya sé que nunca llegará a la boca,
y sosteniendo fuerte de la boca.

Ya sé que finalmente lo venceré,
que finalmente el momento es aquí,
pero a pesar de todo ya sé que,
mantengo siempre fuerte de la boca.



TEATRO ESPAÑA

DURANGO

La Empresa de este Salón
tiene el gusto de dar a co-
nocer al público de Durango
algunas de las superpro-
ducciones que tiene con-
tratas para esta temporada,
siendo estas las mejores
películas tanto nacionales
como extranjeras



1.º DE NOVIEMBRE DE 1941

INDICACIÓN DE LA TEMPORADA DE LOS
GRANDES ESTILOS

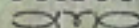
SALON ASTARLOA

DURANGO

Sábado	7	6,45	-	10 noche.
Domingo	8	3,30 - 6,45 (num.)	10	"
Lunes	9	6,45	10	"
Martes	10	6,45	10	"

Tiene la satisfacción de presentar al pueblo de
Durango, la más espectacular Película basada en
una gran novela, sobre uno de los más legendarios
personajes de la historia.

ESPARTACO



Gran Mitin del Frente Popular

Esta noche a las 8 1/2 en el Cinema Zugaza,
se celebrará un gran acto en el que tomarán
parte los siguientes oradores:

Victorina Vela
Antonio Bueno
Justo D. Somonte

DURANGUESES! TODOS AL MITIN

TEATRO - CINE ZUGAZA

DURANGO

El día 26 de Mayo, a las nueve de la noche
GRAN ACONTECIMIENTO ARTISTICO
por el notable GRUPO LIRICO TAVIRA de Durango,
con sujeción al siguiente

PROGRAMA

La grandiosa ZARZUELA en dos actos y en prosa original de
D. Emilio González del Castillo y D. Manuel Martí Alonso y música del
maestro SORROZABAL, titulada

Katuska

EL VENTILADOR
corrido a cargo de la com-
pañía cantina de esta villa,
Don Pío Martínez.

LA MÚSICA
será interpretada por el
conjunto cantina
D. Ángel Martínez

Zinematografo baten bidez jendaurrean egindako lehenengo proiektzioak ematen dio hasiera zinemaren historiaren narrazio ofizialari.

Munduko ordenari jarraiki, prozesu baten ustezko emaitzari egiten dio erreferentzia, or-dura arteko bidean arreta handirik jarri gabe.

Baina zaila egiten zait arrazoiaren datu ofiziale-tara soilik iltzatzea eta pista protozine-matografiakoak bilatzen ditut maiz: Txinako itzal-antzerkietan, Antzinako Greziako ontzie-tako gerlarien mugimendu sekuentziatuetan, ikusmenari lotutako teoria zientifikoetan, ipuin kontakietan, gogoratzen ditugun ametsen narrazioetan edo treneko leihotik begira noa-netan. Historia sekuentzia bat bezala imajina-tzea dut nahiago: Irudiaren, teknikaren, argia-ren, kontakizunaren eta zientziaren muntaketa korapilatsu bat.

Gainerako arteak beren suntsipen eta berpizte pro-pioetarako bidean zeuden garai hartan, apokalipsi artistiko batean sartuta. Eta misterio lorratz luze ba-tekin, esanahien eta figurazioaren horizontea bete-zeko anbizioz sortu zen zinema.



📷 Arriola zinemako proiektzio gela. J.M. Arruabarrena

1895eko abenduaren 28an, Parisko kafetegi batean egin zuten historiako lehenengo proiektzioa Lumie-re anaiek. Artefaktu nahiko berria dela esan daiteke, duela ehun eta hogeita hamar urte markatzen baita hasiera hori. Hiru film labur aurkeztu zituzten ikerlari frantsesek: “Langileak fabrikatik irteten”, “Trenaren iritsiera” eta “Itsasontziaren portuko irteera”.



📷 Eskerra eta eskuinean, Jesuitetako zinema. Germán Zorraquín. Gerediaga Elkarteko Artxiboa

Oso gutxira zabaldu zen tramankulu hura mundu osoan.

Hasieran aurrerapen zientifiko bezala aurkeztu zenak bere bidea egin zuen, ia modu kontrola ezinean. Parisko emanalditik urte betera, Alice Guyk narrazioa eta fikzioa ekarri zituen pantailara. Erakustaldi hutsetik, kontakizunetarako gaitasunaz baliatu zen gazte frantsesa. Horra hor lehergailua istorio honetako gidoian.

Zinema barraketarako asmakizuna izan zen hasieran. Idioten eta analfabetoen denbora-pasa gisa gutxietsia. Zeregin bakarra zuen: herritarren arreta

bereganatzea. Hala ere laster helduko zen potentzialtasunaren aitortza.

Halako batean, Euskal Herrira ere iritsi zen zinema. Agian, jada ez dago testigurik, baina inork entzungo zuen Durangoko Ezkurdiko Cafe La Pazen inguruan zerbait. Hitzordu erromantikoen geralekua zen: Maria Gil Aldairen tabernara hurbildu eta zinema mutuaz gozatzeraz joaten ziren garaiko gazteak. Trajea jantzi, bibote txikia utzi eta mundu zabalera heldu zen Charles Chaplin. Inork ezin zuen aurreikusi ondoren gertatuko zena.





📷 Arriola zinemako proiektionista. J.M. Arruabarrena

Egun Durangon Justizia Jauregi eraikina dagoen lekuan Gerra Zibilaren aurretik Batzokia izan zen. Bertako Astarloa aretoa 1920ko hamarkadan “Cine Tabira” izenarekin ireki zen publikoarentzat, Durangoko lehenengo zinema aretoa izan zena.

Sasoi antzekoan zabaldu zuten Elorrión “Cine Ideal” Abarrategi anaiek San Pio X kalean. 1923ko Ferixa Nausikoetako programazioan ageri da (memento horretan “Grandes Fiestas de Elorrio”) aretoaz eza-gutzen den lehenengo aipamena. Sasoi hartan elorriarrak Caligari doktorearen mundu arrotz eta de-formatuekin harrituta irtengo ziren aretotik.

Zinema mutua eta zuri beltza zinemaren etapa inperfektu bezala ulertzen dira batzuetan. Industriaren egoera ekonomikoa makal zegoen garaian, Warner Brosen, soinu sistema berri bat integratzeko apustua egin zuten. Soinua 1927an heldu zen zinera eta izugarritzko transformazioa izan zen. Chaplinek zin egin zuen ez zuela inoiz soinurik erabiliko bere filmetan (zorionez ez zuen bere hitza bete). Urte horretan bertan, Durangoko bigarren aretoa zabaldu zuen Anselmo Zugazak: “Gran Cine Zugaza”.

Fikziotik harago, garaiak ez zuen kolore ederrik. Pantailetatik kanpo gerra zen nagusi, bonbarda-



 Astarloa zinema. Foto Sol

ketak Otxandion eta Durangon. Zugazaren zinema zabalik mantendu zen, baina Falangistek Durangoko epaitegietako eraikina, Tabira zinema, hartu eta aretoa “Teatro España” bataiatu zuten, baina ez urte luzez. Markuerkiaga ondarrutarrari zinemaren kudeaketa lagata, 40.hamarkadan “Cine Tabira” izatera itzuli baitzen.

Hortik gutxira, gainerako herrietan ere laster hasiko ziren zinema toki gehiago zabaltzen. Denak ere, elizari edo botere politiko-militarrari estuki lotuta. 1943an Elorrión “Cine Berriochoa”ren atea ireki zituzten. Durangoko Jesuitetako auditorium

txiki baten zine makina batekin ikasleentzat pelikulak proiektatzen zituzten, ekimena herri osoari zabalduz. 1946 inguruan, Ermuko Elizako arkupe gainean ere film emanaldiak egiten hasi ziren. Ipurtargi txikiak, sasoiaren iluntasun gordinean.

Baina 50eko hamarkadan beste pantaila bat sartu zen ikusleón arretaren lehian: telebista. Halabeharrez, zinema kalitatezko ikuskizun gisa bereizteko sorkuntza garatzen hasi ziren mundu mailan. Paramountek “Vistavision” formatua sortu zuen, kalitate altuko irudidun sistema. Hortik gutxira helduko zen berritasuna Durangaldera.

1955eko martxoaren 6an, Ermuko Izelaieta Kalean "Ermua Zinema"ren inaugurazioa egin zen.

Bertan izan ziren, zinemaren bultzatzailea zen Teodoro Zuazua parrokoa, orduko alkatea, zinegotziak eta Guardia Zibileko ordezkariak ere.

Durango herriko laugarren zinema ere zabaldu zen Kanpatorrosteta eta Kurutziaga kaleak elkartzen diren puntuan, "Astarloa Zinema". Eta geroxeago, kalean behera eginda, bosgarrena: "Kurutziaga Zinema", herriko tokirik handiena izango zuena. Areto hauetara iritsi zen definizio altuko teknika, 70 milimetrotako proiektzioekin. Hitchcocken *Vértigo* edo John Forden *The Searchers* pantaila erraldoian gogoratuko dituzte askok.

Estreinaldi egunak aretoen artean koordinatzen zituzten Durango: "Astarloan" ostegun eta ostialetan egiten zituzten emanaldiak eta "Zugazan"

asteazken eta ostegunetan. Asteburuetarako estreinaldiak ere adostu egiten zituzten. Pelikulek kalifikazio zenbakia zekarten: 1 (publiko guztientzat), 2 (14 urtetik gorakoentzat), 3 (21 urtetik gorakoentzat), 3R (bekatu arriskuarekin) edo 4 (arrisku larria). Elizak egiten zuen edukiaren banaketaren lan zorrotza. Edukiarena, eta herriaren lerrokatzearena: Santa Anako mezetan, behin baino gehiagotan entzun zen apaiza Zugaza zinemaren kontra predikatzen, 4 zenbakidun kalifikazioko pelikulak eman izanagatik. "Doktrina eta zinema" zioten ahapeka batzuek.

60ko hamarkada betean, Eduardo Urzelaik Berrizen "Cine Berriz" aretoa zabaldu zuen. Benito Ansola Lekeitioko abadeak programatzen zituen emanaldiak bertan, baina ez zuen nahi beste iraun, 70. hamarkadaren bueltan itxi baitzuten.



 Ermua zinemaren inaugurazioa eta bedeinkazioa. 1955



Arriola zinema, Elorrio. Txelu Angoitia



Arriola zinema, Elorrio. J.M. Arruabarrena



 Astarloa zinema. Foto Sol



 Astarloa zineko proiektzio gela. Foto Sol

Otxandiora ere heldu ziren Katy Jurado eta John Wayne. Astorkiza abadea, Donado zuzendaria eta Bittor Kapanaga idazlea zeuden zinearen ekimenaren bueltan. Arrese familiak emandako terrenoetan atondu zen "Cine Arrese" aretoa. Zehazki noiz zabaldu zen ez dakigun arren, badakigu, gorde-ta dauden B.Kapanagaren gutun batzuen arabera, zinematografo baten kudeaketa adostu zutela 1962. urtean. Hamabost pezetaren truke, igande eta jai egunetan bi emanaldi antolatzen zituzten Otxandion:



📷 Arriola zinemako proiektzio gela. J.M. Arruabarrena

arratsaldeko lauretan haurrentzat eta seieta helduentzat. Pelikulak ematea ez zen nahikoa Kapagarentzat eta 1971n Madrilgo Arias jaunarekin filmen bikoizketez hitz egiten hasi zen: “*Esan zidana, hauxe da: pelikula bat euskarara itzultzea naiz erdarara itzultzea berdin kostatzen dala (...)* Itzen euskeratzalle talde bat egin beharko da ta hortarako ainbat jende madrilleratu beharko.” Pentsa, Frankismo betean, “*lenengo pelikula euskeratzea gertakizun aipagarria izango zen ez Euskalerrian edo Espainian bakarrik, baita Europa guztian ere.*”



📷 Arrese zinema, Otxandio. Txelu Angoitia



📷 Zugaza zinema. Foto Sol



📷 Kurutziaga zinema. Foto Sol



📷 Astarloa zinema. Foto Sol



📷 Zugaza zinema. Foto Sol

70eko hamarkada hasieran, Elorrioko bi eskoletan ere film emanaldiak egiten hasi ziren.

Lehenengo emanaldia nesken Misionera eskolan, ondoren, makina Marianistetara eramaten zuten mutilena antolatzeko. Hortik gutxira, emanaldi irekiak egiten hasi ziren, denak batera egurrezko banku luzeetan eserita, erregalizak, freskagarriak eta txikileak jaten. “Udala Zinema” honetako emanaldien deialdia egiteko, filmetako fotogramak jartzen ziren Irazabal familiaren dendan. Urte osoan gozatzen zuten elorriarrek zinemaz Irakasleen eguna, esate baterako, berezia izaten zen herrian. Denek zekiten plana: goizean mezara, ondoren literatura lehiaketetako sari banaketara eta arratsaldean zinemara.

Bitartean, Ermuko Gipuzkoa Etorbidean areto berri bat eraiki zuten 66an, “Zinema Guria”. Mila pertsonatik gorako espazioek zerga berezi bat ordaindu behar izaten zuten, hori saiheste aldera, besaulki batzuk kendu behar izan zituzten. “*The Unsinkable Molly Brown*” izan zen proiektatu zuten lehenengo filma. Alberto Gonzalez Atxa, orduko proiektatzailea, ondo akordatzeko kabinako lanekin: lehenengo gortinak zabaldu, ondoren NODOa eman behar izaten zuen (filmarekin batera ailegatzen zen Bilbotik bobina txikiago batean hamar minutu inguruko zinta frankista), eta azkenik, hasten zen desiraturako ikus-entzunezko festa hasten zen. Proiektzio makina martxan jarri, dena ondo bidean dagoela bermatu eta areto azpiko tabernara jaisten zen kafea hartzera. Behintzat, pelikularen erdiko atsedenaldira arte. Orduan, berriz kabinara igo, pantailan DESCANSO grafiko



 Ermua zinema. Txelu Angoitia



 Tabira zinema. Foto Sol



📷 Kurutziaga zinema. Foto Sol

dinamikak. Baina argi-kutsadura eta pestizidekin bide-bazterretako ipurtargiak itzaltzen joan diren bezala, egun argiz itsutu gaituzten pantailen bristadekin zinearen tenpluak desagertzen joan dira: Durangoko “Cine Kurutziagak” 84an eta “Cine Tabirak” eta “Astarloak” 89an itxi zituzten ateak. Egun, Durangoko Zugaza Zinema, Elorrioko Arriola Antzokia, Ermuko Antzokia, Berrizko Kultur Etxea eta Abadiñoko Txanporta Aretoan egiten dira film emanaldiak modu jarraikorrean.

erraldi bat jarri, zinemako jabeak Ameriketatik ekarritako Sandie Shawren biniloa diskogailuetan sartu eta ikusleen sartu irtenak zaintzen zituen bertatik “*No sé ni dónde vas, ni dónde me llevarás*”. 79ra arte iraun zuen areto hark martxan.

Eskualdean, momentu batez, aldi berean hamar zinema areto egon ziren martxan eta horiez gain asko izan dira zinemagintza hauspotu duten espazio eta

Oraindik ere, arratsaldez gaua egiten da Durangaldeko hainbat txokotan. Eta munduaren ikuskera berriak, bizigogoaren bilaketak, egun argiz aurkitu ez ditugun mitoak, desirak eta erantzunak azaldu egiten zaizkigu iluntasunean, ipurtargiak bide-bazterretan bezala, fikzioaren palazioetan.

Ainhua Olaso
Sortzailea



📷 Tabira zinemaren eraispina. Foto Sol



📷 Tabira zinemako sarrera. Foto Sol